

חדר"ג "שאין אשה מתגרשת בעל כרחה"

ראשי פרקים

- א. זמן התקנה.
- ב. טעם התקנה.
- ג. לאיזה זמן נתקנה.
- ד. התפשטות התקנה והשלכותיה בימינו.

א. זמן התקנה.

מקום הולדתו של רגמ"ה נתון במח'. יש הסוברים שהוא יליד אחת מערי צרפת, ויש הסוברים שהוא יליד "מיץ", מכיון שאנו מוצאים שהוא נקרא גם ר"ג ממיץ". מדברי חכמי צרפת ואשכנז נראים הדברים, שהוא יליד צרפת או אחת מערי לותיר. משוער שנולד בד"א תשי"ב (1060). ושנת פטירתו אינה ידועה בבירור, יש הסוברים שנפטר בד"א תשפ"ח (1028).

במשך שנות חייו ידעו היהודים גזרות, ביניהם גירוש יהודי מגנצא בשנת ד'תשע"ב (1012). ובאותו זמן, הכנסיה רדפה את היהודים שימירו את דתם, וידוע שכתוצאה מכך בנו, ומהשמועה גם אשתו, של רגמ"ה, המירו את דתם. מצב היהודים שהיה אז, הביא את רגמ"ה לתקן תקנות חדשות, ולחזק תקנות ישנות. הידועות והמפורסמות שבהן הן – שלא יגרש אשה בע"כ, שלא ישא אשה נוספת ושלא יקרא אדם בכתבי חברו ללא רשות.

ב. טעם התקנה

מציין התלמוד: "האשה מתגרשת בין לרצונה ובין שלא לרצונה"¹. אלא שר"ג ראה צורך לתקן דין זה, ובטעם הדבר כתב המהר"ג שעשה כן, כדי לגדור בפני הפריצים וההוללים, המתעללים בנשיהם לגרשן שלא כראוי, ותולים מעשיהם בדברים בטלים. והרא"ש² כתב טעם קצת שונה, "לפי שראה הרגמ"ה שהדור פרוץ ומזלזלים בבנות ישראל בזריקת הגט בע"כ, לכן תיקן להשוות כח האשה לכח האיש, שכשם שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו, כך האשה אינה מתגרשת אלא לרצונה"³.

1. יבמות דף ק"ב ע"ב.

2. שורש ק"ג.

3. שו"ת הרא"ש כלל מ"ב, א.

ג. לאיזה זמן נתקנה

כתב הבייש⁴ בענין שלא יגרש אותה בע"כ, צ"ל דכבר כלה זמן החרס". וכן הבין מדבריו הפי"ת⁵. אך מאידך כתבו הנובי"ק⁶ ובשו"ת חת"ס⁷, שאם בתקנה שלא ישא אשה נוספת קבע ר"ג זמן, הרי שבתקנה זו לא קבע זמן והאיסור הוא לעולם. ויש מי שכתב שלמרות שהתקנה היתה עד סוף האלף החמישי, יש מקומות שקיבלו אותה עליהם, ונהגו בה עד היום. והרי היא להם בתוך הזמן, לכל דבר.

ד. התפשטות התקנה והשלכותיה בימינו

נושא זה הינו הבעיה המרכזית, המעסיקה הרבה מהפוסקים מכיון שהינו בעל השלכות בעבר ובהווה, בבי"ד הרבניים בארץ ובחו"ל, והינו בעצם נקודת הויכוח בין הרבנים והדיינים השונים.

ובתחילה נביא את המצדדים במתן תוקף לתקנות חר"ג. ראשון ויסוד לכולם הינו הר"ן⁸, שכתב בהמשך דבריו כך: "אנו מוחזקים שיש חרם הקהילות בדבר או תקנת ר"ג ז"ל, ודבר זה פשט איסורו בכל ישראל, שלא ראינו ולא שמענו אשה מתגרשת בע"כ, ואין אומרים לו לאדם לפרוץ גדרין".
וכן נמצא אצל אחד מגאוני הספרדים, בעל "גט פשוט"⁹, שמתחלה נטה להסכים לכאורה שלא פשטה תקנה זו בכל הארצות, וכותב בלשון: "ומיהו היה נראה דתקנה זו לא פשטה בכל הארצות כגון בספרד ומערב וכל המזרח", וכן כתב הר"מ אלשאקר¹⁰. אבל הוסיף עוד לכתוב: "אך הר"ן בתשובותיו כתב, שאנו מחזיקים שיש חרם הקהילות... ופשט איסורו בכל ישראל, והרשד"ם חשש לדברי". נראה בזה לאחר שראה דברי הר"ן חזר בו מדעתו ונראה שחש לדעת הר"ן, וכחזוק הביא את דברי הרשד"ם. ובעיון בדברי המהרשד"ם נראה שלא רק חש לדברי הר"ן, אלא אפי' פסק הלכה כוותיה, שכך הוא כותב שם בסוף תשובתו: "ועם כל זה אני מטיל עליה לפייסה בכל מיני פיוס, ובפרט כדי שתתפייס לקבל גט מרצונה, שהרי כתב הר"ן בתשובה וז"ל: שאנו מוחזקים שיש חרם הקהילות או תקנת ר"ג, ודבר זה פשט איסורו בכל ישראל שלא ראינו ולא שמענו אשה מתגרשת בע"כ".

וגם הנובי"ק¹² למד כן מדברי הר"ן וקיבל את פסקו שחרם שלא לגרש בע"כ "חמיר טפי, ופשט איסורו בכל ישראל, ויש בכחו לדחות איסור דאוריתא...". וכן אפשר ללמוד מדברי החת"ס¹³, שכתב בתשובותיו, כדבר פשוט כי חרם בע"כ חמיר טפי ונתפשט בכ"מ ובכ"ז.

וכן השד"ח¹⁴ אחרי דשקו"ט בזה טובא, מסיק דאינו פשוט לו דאצל הספרדים לא נתפשט חר"ד שלא לגרש בע"כ.

4. ב"ש סי' קט"ו ס"ק ז'.
5. סי' קי"ט ס"ק ח'.
6. אהע"ז סי' פ"ג.
7. ח"ו סי' ע'.
8. תשו' הר"ן סי' ל"ח.
9. סי' קי"ט סק' נ"ב.
10. ס"ס צ"ה.
11. סי' ע"ח.
12. אהע"ז סי' ע"ז.
13. תו' ס"ס ע'.
14. מערי גרושין סי' ב' אות ט'.

וכן פסק ערוה"ש¹⁵, וכך לשונו: "רגמ"ה והגדולים שהיו בימיו, החרימו לבלי לגרש אשה בע"כ, ותקנה זו נתפשטה בכל העולם, וגם במקום שלא נתפשט חר"ג לבלי לישא שני נשים, ואפי' אם רוצה ליתן לה הכתובה, אין לגרשה בזממה"ז שלא מדעתה, וכך פסק הרמ"א¹⁶: "דצריכים דוקא שידוע שלא פשטה תקנתו אבל מהסתם נוהג בכ"מ".

כנגד הפוסקים שהבאנו לעיל, ישנם פוסקים האחרים הדוחים מכ"כ את הנאמר לעיל.

ראשון ויסוד לכולם הינו הבי"ל¹⁷. שהביא את הרשב"א בתשובה "שכתב: 'שאותן תקנה שתקן ר"ג שלא לישא אשה על אשתו לא פשטה בכל גבולותינו, ולא בגבולת פרובינציא הסמוכים לצרפת, ג"כ לא שמענו שפשטה, ומעשים במקומותינו בת"ח ואנשי מעשה שנשאו אשה על נשיהם, וכן אחרים רבים ולא חשש שום אדם בדבר זה מעולם". עכ"ל. ובתשובת בי"ל¹⁸ כי לדחות דברי מהרי"ד מוילנא, ש ערער על פסק מרן וחכמים אחרים עמו, להורות היתר לאשכנזי הדר בא"י לשאת אשה על אשתו, וכתב עליו מרן בתוך דבריו: "זאת ועוד עמו אתוכח כי מה לו כי נזעק לצאת לריב מהר ולתקוע עצמו לאסור בדבר זה, והנה לפני זמן לא רב, היה חכם אשכנזי בירושלים ת"י, זקן ויושב בישיבה, שהיתה לו אשה בת בניס נשא אשה אחרת עליה, והיו שם הרה"ג הזקן ר' קלונימוס וחכמים אשכנזיים אחרים, ולא היה פוצה פה ומצפצף, ולמה לא הציל בעת ההיא לקראת נשק למחות בידו. וכי משוא פנים יש בדבר, ועוד דהא קי"ל דהלכתא כסוגיאן דעלמא, והנה בשאלוניקי וקושטא ויתר קהילות תוגרמא, אשר שם קהילות גדולות מהאשכנזים וגם במלכות הזאת, מעולם לא נשמע שנדו לשום אשכנזי שנשא אשה על אשתו, ואיך יקום הוא לעשות דבר שלא נשמע ולא נראה כמוהו ולהעבר על ריב לא לו, כי הוא ספרדי שמעולם לא קבלו עליהם תקנת חר"ג...".

וכ"כ בתשובות הרדב"ז שבמקומותינו לא נתפשטה תקנת ר"ג כלל. וכן הוכיח הכנה"ג¹⁹ שכ"כ המהריב"ל, והוכיח כן ממה שנהגו לכתוב בכתובה שנשבע שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה.

ובפנ"מ²⁰ הביא, שאפי' אם תרצה לומר שהדבר מסופק בידינו אם נתפשט החרדר"ג בין הספרדים או לא, יש לנו ס"ס להקל, שמא לא גזר ר"ג אלא עד סוף האלף ה-ה', ואת"ל שגזר עולמית, ספק אם מעיקרה נתפשטה גזירתו בין הספרדים, והוא ס"ס המתהפך. וכן בשו"ת בי"ד²¹ דיני כתובות²² האריך להוכיח, שחרם ר"ג הינו עד סוף האלף החמישי, והסכימו עמו המבי"ט ומהר"ב ישראל ברי"מ, ושם הובא שכן הסכימו כל בעלי הוראה בעיה"ק צפת.

מכל האמור לעיל, נוכל לסכם ולומר שכיום בי"ד נוהגים לפי הכלל "חדר"ג אקרקפתא דגברא רמי". ובי"ד יתיחסו לפי מוצאו ולא לפי מיקומו, וראה ביביע"א²², שדן שהבעל יכול לגרש את אישתו בע"כ בימינו, אך מכיון שכיום אין מגרשים אשה בע"כ, התיר לו לשאת אשה על אשתו. למרות שישנם פוסקים הסוברים שחרם שלא ישא אשה על אשתו חמיר טפי, משלא יגרש אשה בע"כ, שכן המגרש אשה בע"כ עובר רק פעם אחת על החרם, אבל הנושא אשה על אשתו עובר כל רגע על החרם כל זמן דאגידא בה.

15. אהע"ז סי' קי"ט סעיף י"ד.

16. אהע"ז סי' טו', סעיף ו'.

17. בי"ד אהע"ז סו"ס א'.

18. שו"ת בי"ד אהע"ז כתובות סי' י"ד.

19. סי' א' הגב"י אות נ"ז.

20. ח"ב סי' ט'.

21. שו"ת בי"ד כתובות סי' י"ד.

22. יביע אומר ח' ה' אהע"ז סי' א'.